

Asia Ongelmanratkaisutestikirjan tekijänoikeussuoja

Hakija A

Annettu 16.8.2016

Tiivistelmä

Yksittäinen ongelmanratkaisutestin tehtävä kuvioineen ei ollut tekijänoikeuslain 1 §:n tarkoittama teos. Ongelmanratkaisutestikirja sai kuitenkin kokonaisuutena suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n mukaisena teoksena.

Tekijänoikeuslaki 1§, 4§

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa ongelmanratkaisutestien tekijänoikeudellisesta suojasta ja liittänyt pyyntöönsä kaksi vertailukuviota omien testikuvioidensa ja yleismaailmallisesti tunnetun Raven's Standard Progressive Matrices - ongelmanratkaisutestin välillä. Ravenin tehtävät on hakijan mukaan alun perin luotu viime vuosisadalla samannimisen yksityishenkilön toimesta. Hakija on toimittanut myös alkuperäisen vuonna 1938 ilmestyneen, 60-sivuisen Raven's Progressive Matrices - testikirjan 1956 laitoksen tekijänoikeusneuvostolle.
2. Hakija on kertonut että heidän laatimansa tehtävät muistuttavat paljon edellä mainittuja vastineenantajan, P:n oikeudenhaltijana hallitsemien Ravenin tehtäviä, mutta he ovat luoneet eri kuvioita kaikkiin tehtäviin ja osittain eri määriä kuvioita osassa tehtävistä. Ns. ärsykekuviot ovat hakijan omia, samaa on tehtävän perusidea, kaava, eli säännöt joilla kullakin rivillä olevasta kuvioyhdistelmästä testattava kykenee päättämään puuttuvan kuvion muodon.
3. Hakija käyttää tehtäviä ainoastaan tutkimustarkoituksiin eikä niitä ole aikomus kaupallistaa eikä siirtää vapaasti internetiin,

vaan ainoastaan kokeisiin osallistuvien suoritettavaksi tai pyydettyäessä muitten alan tutkijoiden käytettäväksi.

4. Hakija kysyy, voivatko he käyttää omia testejään tutkimuksiinsa vai rikkooko se alkuperäisen menetelmän tekijäoikeuksia?

VASTINEET

5. P:n mukaan hakija ei ole ottanut heihin millään tavalla aiemmin yhteyttä asiassa vaan on luonut jälkiperäisen, johdannaisen teoksen Ravenin testistä, ja jälkiperäisen teoksen luominen ja käyttäminen ilman vastineenantajan lupaa loukkaa tämän tekijänoikeutta. Hakijan tuleekin pyytää vastineenantajalta lupa edellä mainittuun toimintaan.

ASiantuntijalausunto

6. Tekijänoikeusneuvosto on haastatellut Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden laitoksen yliopistonopettaja Jari Lipsasta joka kertoi, että kyseessä olevan kaltaisten ongelmanratkaisutestien taustalla on niin kutsuttu joustavan älykkyyden mittausmalli, joka toteutetaan käytännössä testien avulla. Mittausvirheitä yritetään minimoida kysymysten suuren määrän, tyypillisesti 20 - 70 kysymyksen avulla. Ongelmanratkaisutestisarjaan liittyy tavallisesti niin sanottu testimanaali, mikä usein sisältää testiohjeet, pisteytysavaimen, täydentää kysymyksiä ja sisältää vertailutiedot laajempaan populaation jotta saadaan luotettava älykkyyden mittaustulos. Valituilla yksittäisillä geometrisillä kuvioilla ei ole niin suurta merkitystä itse testin kannalta vaan niiden suhteen tekijällä on valinnan varaa.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

7. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Ongelmanratkaisutestin kysymyssarjan tekijänoikeussuoja

8. Tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännöksessä mainitaan esimerkkinä suojatuista teoksista muun

muassa selittävä kirjallinen esitys ja kuvataiteen teos. Tekijänoikeuslain 1 §:n 2 momentin mukaan mm. selittävää piirustusta pidetään kirjallisena teoksena.

9. Tekijänoikeussuojaa saadakseen kirjallisen tuotteen on yllettävä teostasoon eli ylitettävä teoskynnys. Tällä tarkoitetaan sitä, että kirjallisen tuotteen tulee olla tekijänsä henkisen luomistyön itseenäinen ja omaperäinen tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.
10. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C-5/08 (Infopaq), että 11 sanasta koostuva ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos.
11. Tällöin kyseisten 11 sanan tekstiotteiden julkaisemista, alkupe- räistä tekstiä vastaavassa sanajärjestyksessä, voidaan pitää teki- jänoikeudella suojatun teoksen kappaleen osittaisena valmista- misena (tietoyhteiskuntadirektiivin 2001/29/EY, 2(a) artiklan mukaisesti) ja siten tekijänoikeuden loukkauksena. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teos- kynnys.
12. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 1.12.2011 antamassaan ratkaisussa C-145/10 (Painer), että teos (valokuva) voi saada teki- jänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos si- ten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi teki- jän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuo- mioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskyn- nys.
13. Tekijänoikeus suojaa vain teokselle annettua ilmenemismuotoa, ei asiasisältöä sellaisenaan. Tekijänoikeus ei suojaa teoksessa esi- tettäviä tutkimustyön tuloksia, teorioita, tieteellisiä löytöjä, teok- sen sisältämiä tietoja tai teoksen aihetta. Kuka tahansa saa siten kirjoittaa esimerkiksi esitelmän samasta aiheesta. Sanottu mer- kitsee myös sitä, että jos kirjallisen teoksen sisältö koostuu ylei- sesti tunnetuista teorioista ja opeista, vain ne teoksen osat, jotka on esitetty omaperäisellä ja yksilöllisellä tavalla ja yltyvät siten teostasoon, saavat tekijänoikeussuojaa. Tekijänoikeus syntyy suo-

raan lain nojalla teoksen luoneelle fyysiselle henkilölle tai henkilöille.

14. Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla sillä, joka on kääntänyt teoksen, muunnellut sitä tai saattanut sen toiseen kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tuossa muunnellussa muodossa. Myös muuntelijan panoksen on suojaa saadaksesen osoitettava omaperäisyyttä. Muuntelijan oikeus kattaa vain hänen oman suorituksensa, eikä se rajoita tekijänoikeutta alkuperäiseen teokseen. Muunnelman tekeminen tekijänoikeussuojaa saavasta teoksesta sekä sen saattaminen yleisön saataviin edellyttää alkuperäisen teoksen tekijän suostumusta. Kappaleiden valmistaminen tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla suojaa saavasta muunnelmasta sekä muunnelman saattaminen yleisön saataviin edellyttää sekä alkuperäisen teoksen tekijän että muuntelijan suostumusta.
15. Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin mukaan "jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäiseen teokseen." Tällaiseen hyödyntämiseen ei tarvita alkuperäisen teoksen oikeudenhaltijan suostumusta. Edellä mainitussa säännöksessä itse asiassa todetaan se tekijänoikeuden peruserä, että itsenäiset luomistyön tuotteet ovat tekijänoikeudella suojattuja.
16. Lain 4 §:n 2 momentin säännöstä on perusteltu tekijänoikeuslain esitöissä seuraavasti: "Asian luonnosta johtuu, että kirjallinen ja taiteellinen luomistyö saa yleensä vaikutteita samalla alalla tapahtuneesta vanhemmasta tuotannosta eikä sen vuoksi ole siitä kokonaan riippumaton. (-) Aikalaiset ja jälkipolvet käyttävät hyväkseen olemassa olevia tyylipiirteitä, aatteita ja taiteellisia vaikutteita ja näillä on hedelmöittävä vaikutus heidän työhönsä. Tämä kaikki on täysin luonnollista eikä sille voida asettaa kieltä. Milloin uusi teos täyttää itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset, täytyy tekijän, vaikkakin hän sitä muovaillessaan on äsken mainitussa mielessä käyttänyt hyväkseen aikaisempaa teosta, saada luomukseensa itsenäinen tekijänoikeus." (Komiteanmietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 50)
17. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että jos muutetussa muodossa valmistetussa teoksessa on kyse samasta teoksesta kuin alkuperäisteos, alkuperäisteoksen tekijällä tai tekijänoikeuden haltijalla on määräysvalta myös ko. uusien teosten suhteen. Jos teokset mielletään samoiksi, tekijänoikeuden loukkauksen voidaan yle-

sä katsoa tapahtuneen. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, s. 76 ja 88).

18. Yksityiskohtaisten sääntöjen antaminen siitä, miten raja vapaan luomisen ja muuntelemisen välillä käytännössä on vedettävä, on varsin vaikeaa. Riidanalaisissa tapauksissa rajanveto jää lain esitöiden mukaan oikeuskäytännön varaan, jolloin tuomioistuimen on vapaasti harkittava kaikki asiaan vaikuttavat seikat. (Komiteamietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 50. Oesch, Rainer: Bildcitat, NIR 1997, s. 442-).
19. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 2012:1 neljä laskutehtävää malliratkaisuineen sisältävä tehtäväsarja ei saanut suojaa tekijänoikeuslain 5 §:n mukaisena kokoomateoksena eikä myöskään 1§:n mukaisen teoksena. Lausunnossa TN 2012:6 38 diasta koostuva koulutusmateriaali ei saanut suojaa yksittäisinä dioina eikä kokonaisuutena tekijänoikeuslain 1 §:n mukaisina teoksina. Sen sijaan 134 luentokalvosta koostuva luentokalvosarja sai kokonaisuutena suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n mukaisena teoksena. Lausunnossa TN 2000:7 12 erillisestä kysymyksestä sekä niihin liittyvistä vastausvaihtoehdoista koostuva kysymyssarja ei saanut yksittäisinä kysymyksinä eikä kokonaisuutena suojaa tekijänoikeuslain 1§:n mukaisesti. lausunnossa TN 2013:6 painoviestinnän opetustyötä varten laadittu, laaja tehtävöohjeistuksista ja tehtävissä käytettävästä materiaalista koostuva opetusmateriaali sai suojaa sekä kokoomateoksena että teoksena.
20. Tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan tekijänoikeus on voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Johtopäätökset ongelmanratkaisutestin kysymyssarjan tekijänoikeussuojasta

21. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut sille toimitettua materiaalia. Lausuntopyynnön liitteenä olleessa materiaalissa on kaksi kappaletta alkuperäisen kuvallisen ongelman ratkaisutehtäviä rinnakkain vastineenantajan sittemmin laatimien vastaavien tehtävien kanssa. Tehtävissä esiintyy yksinkertaisia, geometrisia kuvioita etenevänä sarjana siten, että löytämällä yksittäisten kuvioiden muutosten välisen yhteyden sarjassa voi päätellä viimeisen, puuttuvan kuvion muodon valitsemalla yhden esitetyistä vaihtoehdoista.

22. Yksinkertaiset geometriset kuviot eivät nauti tekijänoikeussuojaa.
23. Ongelmanratkaisutehtävien muodostama, alkuperäinen Raven's Progressive Matrices -testisarja kuvastaa visuaaliselta ilmaisultaan siinä määrin tekijänsä persoonaa, että se nauttii kokonaisuutena tekijänoikeuslain 1 §:n mukaista suojaa itsenäisenä ja omaperäisenä teoksena. Siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat eikä voida olettaa, että kaksi henkilöä olisi päätenyt samaan lopputulokseen. Ongelmanratkaisutestin taustalla oleva tieteellinen menetelmä ja käyttötarkoitus eivät poista tekijän mahdollisuutta tehdä kuvioiden suhteen luovia ja vapaita valintoja siinä määrin, että ongelmanratkaisutestisarja ei kokonaisuudessaan voisi nauttia tekijänoikeussuojaa.
24. Kuten hakija on lausuntopyynnössään kertonut, hakijan tehtävät muistuttavat paljon alkuperäisiä tehtäviä. Tehtävissä olevat kuviot on vaihdettu toisiin ja kuvioiden lukumäärää on joissakin tehtävissä muutettu. Kuviot eivät ole siis alkuperäisiä, mutta samaa on tehtävän perusidea, joka auttaa löytämään puuttuvan kuvion muodon. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tehtävien taustalla oleva perusidea, joka auttaa löytämään tehtävän ratkaisun, ei ole tekijänoikeuden suojaama.
25. Hakijan mukaan tämän laatimia ongelmanratkaisutehtäviä on yhtä paljon kuin alkuperäisessä testissä on kokonaisuutena. Vaikkei hakija ole esittänyt kaikkia alkuperäisen ongelmanratkaisutestin perusteella laatimiaan uusia tehtäviä, on tehtäviä tämän lausuntopyynnössä kertoman perusteella siis sama määrä kuin alkuperäisessä testissä, mutta niin, että kuvioita ja osin niiden määrää on muutettu. Tätä samankaltaisuutta ilmentävät kaksi tekijänoikeusneuvostolle toimitettua alkuperäistä tehtävää ja niitä vastaavat, hakijan laatimat tehtävät.
26. Esitetyn materiaalin valossa se, onko jälkimmäisessä testissä kokonaisuutena kyse alkuperäisen testin muunnelmasta, vai itsenäisestä testistä, on näyttökysymys johon tekijänoikeusneuvosto ei esitetyn materiaalin perusteella pysty ottamaan kantaa.
27. Toissijaisesti alkuperäinen ongelmanratkaisutehtävien testisarja voi olla suojattu luettelona jos siihen on yhdistelty paljon tietoja, tai tietokantana jos sen sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta. Luettelosuojaa koskevia säännöksiä sovelletaan työhön, joka on ensiksi julkaistu Suomessa. Koska alkuperäinen ongelmanratkaisutesti ei ole ensiksi julkaistu Suomessa, se ei nauti Suomen tekijänoi-

keuslain mukaista luettelosuojaa. Edelleen luettelo- ja tietokantasuoja ovat kuitenkin voimassa kunnes 15 vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona työ valmistui, tai jos työ saatettiin yleisön saataviin ennen tämän ajanjakson päättymistä, 15 vuotta siitä vuodesta, jona työ saatettiin ensimmäisen kerran yleisön saataviin. Kun testisarja on laadittu ja saatettu yleisön saataviin viime vuosituhannella, ei mahdollinen tietokantasuoja sen suhteen enää ole voimassa.

Yhteenveto

28. Edellä esitetyn perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä esitetyt yksittäiset kaksi ongelmanratkaisutehtävää eivät erillisinä nauti tekijänoikeussuojaa. Alkuperäinen Raven's Progressive Matrices -ongelmanratkaisutestikirja on kokonaisuutena siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että se nauttii tekijänoikeuslain 1 §:n mukaista suojaa teoksena. Esitettyjen vertailutehtävien ja lausuntopyynnössä esitettyjen tietojen perusteella tekijänoikeusneuvosto ei anna lausuntoa siitä, ovatko hakijan testit kokonaisuutena alkuperäisen teoksen muunnelmä, jolloin hakijan oman testin käyttö tekijänoikeuslaissa mainituin tavoin vaatii alkuperäisen testin oikeudenhaltijan suostumuksen, vai mahdollisesti itsenäinen teos.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Taina Pihlajarinne, Olli Pitkänen, Ilmo Laevuo, Maria Rehbinder, Anne Salomaa, Marja Heikkilä-Kauppinen, Pekka Heikkinen, Anniina Dahlström, Marja Hamilo, Jussi Mäkinen ja Mari Lampenius.